

รายงานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องปัญญาในชาดกที่แต่งในประเทศไทย และเพื่อวิเคราะห์ถึง “ปัญญา” ในฐานะที่เป็นคำสอนในชาดกที่แต่งในประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่าชาดกคือนิทานสอนธรรมะพื้นฐานแก่พุทธบริษัท การนำเสนอปัญญาในชาดกที่แต่งในประเทศไทยจึงเป็นปัญญาระดับพื้นฐานสอดคล้องกับตัวบทเช่นเดียวกัน เมื่อวิเคราะห์ “ปัญญา” ทางพุทธศาสนา พบว่าปัญญาคือความรู้ที่ประกอบด้วยการคิดอย่างถูกต้องหรือโยนิโสมนสิการ การมีปัญญาที่ถูกต้องจะทำให้รู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาและเตือนสติ ด้านบ่อเกิดของปัญญา พบว่าปัญญาเริ่มต้นมาจากขั้น 5 พัฒนามาสู่กระบวนการคิด การฟัง การกระทำจนเกิดความรู้ที่ชัดแจ้ง ด้านคุณค่าของปัญญา พบว่าการใช้ปัญญาในทางที่ถูกต้องทำให้การดำเนินชีวิตเป็นสุข แต่ถ้าไม่มีปัญญาหรือใช้ปัญญาในทางที่ไม่ถูกต้องจะทำให้มีมิจฉาทิฎฐิ เกิดอวิชชา

ด้านการนำเสนอคำสอนเรื่องปัญญาในชาดกที่แต่งในประเทศไทย ชาดกได้สะท้อน “ปัญญา” 3 ลักษณะ คือ ปัญญาในฐานะหลักในการดำเนินชีวิต คือ สติ สมาธิ ปัญญาและพระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญาบารมี ผลของการวิเคราะห์พบว่าชาดกได้ให้ความสำคัญต่อปัญญาในฐานะหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเป็นปัญญาในระดับพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของพุทธบริษัท ด้านสติ สมาธิ ปัญญา ชาดกไม่ได้นำเสนอสติ สมาธิ ปัญญาอย่างลุ่มลึก กล่าวถึงเพียงการมีความสุจริตทางกาย วาจา ใจ ย่อมทำให้เกิดความสงบและมีปัญญา อีกทั้งกล่าวถึงการประยูกตศีล สมาธิ ปัญญาให้เป็นแนวคิดสันติวิธีในสังคม ด้านการนำเสนอพระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญาบารมี พบว่าพระโพธิสัตว์มุ่งบำเพ็ญปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เตือนสติ รวมถึงการใช้ปัญญาเป็นศาสตร์อาวุธในการยุติความไม่สงบ สอดคล้องกับลักษณะของพระโพธิสัตว์ในพุทธภูมินี้คือปัญญาธิกโพธิสัตว์

ลักษณะเด่นของการนำเสนอ “ปัญญา” ในชาดกที่แต่งในประเทศไทยคือ การนำกลวิธีการทดสอบปัญญาเข้ามาดำเนินเรื่อง กลวิธีนี้ได้แก่การตั้งปัญหา การเล่านิทานปริศนา การตั้งปริศนาธรรม การเล่านิทานธรรม กลวิธีการทดสอบปัญญาเหล่านี้นอกจากจะทดสอบปัญญาคู่กรณีหรือฝ่ายตรงข้ามแล้ว ยังมีลักษณะของการนำหลักธรรมมาแสดงเปรียบเทียบในรูปแบบปริศนา นิทาน เพื่อให้พุทธบริษัทเข้าใจหลักธรรมได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นจึงกล่าวสรุปได้ว่าชาดกที่แต่งในประเทศไทยนอกจากจะเป็นนิทานที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังแฝงสาระของพุทธคำสอนไว้ได้อย่างกลมกลืนและแยบคาย หนึ่งในพุทธคำสอนคือการสอนให้พุทธบริษัทรู้จักดำเนินชีวิตและดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วย “ปัญญา” อันเป็นหัวใจของคำสอนที่สำคัญทางพุทธศาสนา

The objective of this research is to study the theme of wisdom in the Jatakas composed in Thailand, in order to analyze "wisdom" as a subject for teaching in them.

The research shows that Jatakas are tales which have the purpose of teaching the basic Dhamma to Buddhist lay people. Therefore, the wisdom presented in them is of the basic kind. As the analyses that follow will make clear, wisdom in Buddhism is the knowledge which results from proper attention or Yonisomanasikara. Having the right wisdom will make us know how to solve problems and warn ourselves. Concerning the source of wisdom, it is found that wisdom originates in the Five Aggregates and develops into the process of thinking, listening and doing that leads to clear knowledge. In terms of the value of wisdom, the proper use of wisdom will bring about happy living whereas lack of or wrongful use of wisdom will breed the wrong view or Micchaditthi and lead to ignorance.

In the Jatakas composed in Thailand, wisdom as a subject for teaching is presented in three kinds: wisdom as an essential principle for living; wisdom resulting from moral conduct; and the wisdom of the Bodhisatta who has Pannaparami. The analysis reveals that the Jatakas give much importance to the wisdom as an essential principle for living because it is the basic kind of wisdom necessary for the living of Buddhist lay people. The Jatakas do not present the wisdom that results from moral conduct very deeply; they only show that good conduct in action, in words and in mental action will lead to peace and wisdom. In addition, they deal with the adaptation of moral conduct, concentration and wisdom into peaceful ways of living in the society. With regard to the third kind of wisdom, it is found that the Bodhisatta in these Jatakas intends to cultivate wisdom in order to help and give warnings to other people and to use his wisdom as weapon for suppressing chaos. This aspect is also found in the Bodhisatta in this Buddhist land, which is called the Bodhisatta with great wisdom.

The main characteristic of the presentation of "wisdom" in the Jatakas composed in Thailand is the motif of wisdom testing. This motif appears in various forms: asking questions, telling riddle tales, posing Dhamma questions, and telling Dhamma tales. All of these exist in the stories not only as means of testing the wisdom of the characters who are tested, but also as narrative strategies for making Dhamma more accessible to lay people. It can be concluded that the Jatakas composed in Thailand are tales which not only give pleasure but also harmoniously and cleverly insert the substance of the Buddha's teachings. One of the teachings of the Buddha is the instruction for the Buddhist lay people to know the right way of living and to lead their life with "wisdom," which is the heart of the most important teachings in Buddhism.